

Observatoriul este de două ori în săptămână, Mercuria și Sâmbăta.

Prețurile

pentru Sibiu pe 1 an întreg 7 fl., pe 6 luni 3 fl. 50 cr., dusu la casa cu 1 fl. mai mult pe an; — trimis cu poșta în întruțul monarhiei pe 1 an întreg 8 fl., pe 6 luni 4 fl. — În străinătate pe 1 an 10 fl. s'eu 22 franci, pe 6 luni 5 fl. s'eu 11 franci. — Numeri singuratici se dau câte cu 10 cr.

OBSERVATORIUL

Diariu politic, national-economic și literar.

Anul VI.

Orice inserate,

se plătesc pe serie s'eu linia, cu litere merunte garmondu, la prim'a publicare câte 7 cr., la a două si a trei'a câte 6 cr. v. a. și preste aceea 30 cr. de timbru la tesaurulu publicu.

Prenumeratiunile se potu face în modulu celu mai usioru prin assemnatiunile poștei statului, adressate de a dreptulu la Redactiunea Diariului

„Observatoriul“ în Sibiu.

Nr. 97.

Sibiu, Mercuri 7/19 Decembre.

1883.

„Observatoriul“

Diariu politic, national-economic și literar
va intra cu 1/13 Ianuarie 1884 în anul alu 7-lea alu activității sale.

Program'a acestui organu de publicitate este și remane aceeași nestramutată, nealterată întru nimicu, precum s'a prezentat ea lectoriloru în 1/13 Ianuarie 1878 adeca înainte cu șese ani. Remane aceeași, pentru că din câte evenimente s'au rostogolitu în acestu periodu preste patri'a noastră comuna, preste poporul nostru și chiaru preste monarhia intr'ega, nici-unulu nu a fostu de natura că, anume în cestiuni strictu politice și nationali se o p'ota modifica cătusi de puçinu, ci tocma din contra, dupăce situațiunea noastră ajunsă din reu în mai reu, se întielege usioru că perseveranti'a pe langa aceeași programa ni se impuse de sinesi în modu cu atât mai imperiosu, cu cătu de atunci înc'oce postulatele și condițiunile de viața politica și nationale cerate pentru poporul romanu, stravechiu locuitoriu în această monarhia, au fostu specificate și formulate la întielesu pentru t'ota lumea, de cătra o conferența compusa din 153 barbati fruntasi, alesi inadinsu și adunati la unu locu spre a da esprimeune vointiei generale.

În analis'a programei noastre din Ianuarie 1878 diceamu între altele:

„Ni s'a întemplat se damu preste destui straini de aceia, carii dupăce t'inu cu noi, cum amu dice examenu rigorosu, în fine ne si mai intr'eba: Câte foi periodice aveti voi? Nici-unu respunsu nu p'ote fi mai confusu decâtu acesta. Pas' de'i arata cai pe pareti; dara strainulu scie se m'erga la posta că se'si ia unu catalogu și se'ti rosi'ea cu elu nasulu, apoi se'ti t'ina din nou lectiune aspra: Bine, cum credeti voi că veti esi dintru întunecime, deca nu t'ineti nici macaru diarie câte t'inu pe airea 200 mii de locuitori? Deca nu aveti diarie, care alt'a este lectur'a v'ost'ra?“

„Din t'ote acestea invetiamu, că campulu de activitate alu preseii noastre patriotice și cu atât mai virtosu alu celei romanesci este asia de vastu și asia de puçinu cultivatu, în cătu totu ce a produsu press'a noastră periodica de ani patrudieci înc'oce, abia se p'ote considera că unu începutu, că o spargere de agru, de si grasu, dara f'orte întielenitu și setosu de apa din ceriu. Pe cătu t'impu nu ne vomu can'osce noi însine t'ote condițiunile noastre actuali de existenta, nu vomu fi în stare de a informa nici pe altii; era ne implinindu această datorința cătra societatea europ'ena, nu avemu dreptulu se ne vaieramu că altii se uita la noi preste umeri și stau se tr'eca la ordinea dilei, adeca se'si v'edia de alte afaceri.“

Astadi după șese ani, în locu de a sterge unu singuru cuventu din acelea observatiuni, mai adaogemu acestea:

Press'a este recunoscuta în t'ota Europ'a că una din p'oterile cele mari, care domina și guberna pop'orale. Dacă romanii nu se voru interessa de press'a loru periodica și preste totu de produsele proprii literarie; dacă nu o voru sust'inea și perfecționa și nu'si voru apara ei insii prin t'rensa caus'alor cu t'ota perseveranti'a, se fia convinsi că acea causa prea dr'epă și sacra, va fi perduta, viitoriulu loru înmormentatu și numele loru devenitu obiectu alu unei compatimiri despret'uit'orie.

Precum în alte câteva țieri, asia și în patri'a noastră lupt'a pentru existenta a luatu proporțiuni ne mai cunoscutu până acum în istoria omenimei, înse cu acea distincțiune essentială, că aici sub masc'a reu al'esa a ideei și integrității statului unu fanatismu nationalu mai intensivu și mai infuriatu chiaru decâtu celu religiosu de odini'ora, t'ine spiritele în agitațiune și

turburare permanentă, at'itia ura, turbura pacea publică și privată a locuitoriloru țierei; era apoi în această situațiune de jale și durere se mai afla și omeni, cari imputa tocma romaniloru, că mieii dela oile loru turbura ap'a lupiloru, în cătu este greu a decide, ce d'ore mai reu, colții lupului sau muscaturile de apr'opelui teu. Redactiunea.

Prețurile abonamentulu la acestu diariu se afla în fruntea lui 8 fl. v. a. pe 1 anu, 4 fl. v. a. pe 6 luni.

Assemnatiunile se adress'edia de a dreptulu la redactiune Sibiu strad'a Urediului Nr. 25. Etagiulu I.

Poloni'a înainte de caderea sa.

Motto: Memento.

În Poloni'a au fostu o singura clasă de omeni, care s'a bucuratu în totu coprinșulu statulu de drepturi politice și care a reprezentat preste totu pe celelalte clase a le locuitoriloru, adeca numai boierimea (aristocrația, nobilimea). Propriuulu poporu țieranu întregu era sclavu legatu de glia, proprietate a nobilimei întocma că vitele, că pământulu, că banulu și că oricare altu obiectu. Acea proprietate a nobilimei se întielegea și se aplică în strictulu întielesu alu cuventulu întocma că și cum se întemplă cu sclavii din Asi'a, din Greci'a și din Rom'a antică; boieriulu dispunea după p'oft'a și capriciulu seu chiaru și de corpulu nevestelor și de viața sclaviloru sei (Jus primae noctis et Jus gladii.) Servitiulu sclaviloru nu era regulatu nici macaru asia precum se încercase imperat'és'a Mari'a Terezi'a se'lu regule'die, cum amu dice în puterea braçialor în Ungari'a, Transilvani'a și în alte câteva țieri, ci ei erau m'ânati și goniti ori-cătu și ori-cum placea domnilor fără nici-o regulă și rostu.

Locuitorii orasielor se bucurau de o'sericare drepturi civili și de privilegii profesionali, orasiile înse erau lipsite de orice dreptu politicu, nu aveau nici-unu reprezentante în diet'a legislativă a țierei și nu se primiau la nici-unu oficiu publicu în statu.

Asia dara statulu Poloniei, sau cum se numia până la caderea lui republic'a Poloniei era compusa numai din aristocrația și reprezentata în întru și înafara numai prin t'rens'a; totu ceilalti locuitori erau considerati că vitele aristocrației pe unu teritoriu vastu de vreo 13,500 miliarie patrate. Acea aristocrația se compunea cam din una sută de mii familii, despartite în patru clase. Dara class'a domnit'ore și gubernanta starea din familii prea puçine, care erau și cele mai bogate și totuodata mai arogante, mai tirane. Din prim'a clasă de boieri domnia fiacare familie preste principate întregi; venituri de milioane erau la dispozițiunea lor, aveau și dreptulu de a t'ine trupe armate că orice suveranu; duceau viața f'orte înbuibată și desfrenată, de aceea si înnotau în datorii; familiile în veci dusmanite între sine, portau resb'oiie formali unele cu altele, chiamau și ajutoriu strainu din alte țieri. Class'a a două de aristocrați se compunea din funcționari înalti, cum erau voivodii, starostii și episcopii, cari ocupau posturi mai înalte în statu. În a t'rei'a clasă erau castelanii și posesorii de domnii bogate cunoscute sub nume de prebende, sinecure s. a. În fine a patr'a clasă coprindea pe marea multime a nobililoru sarantoci, cari se sust'ineau prin servitiu pe la boierii cei mari de 1-a și 2-a clasă, în ale caroru m'âni se află t'ota puterea statulu.

Gubernulu țierei era întocmitu asia, că t'ota puterea se află concentrată întru o dietă compusa numai din aristocrați, în care cei mai tari și mai bogati preponderau de regulă, în cătu ori-ce nu voiau ei, nu se p'otea decide nici realisa. Mai multu: chiaru și diet'a intr'ega oric'atu de numerosă în membrii sei, era paralisată și t'înuta în locu

prin o lege fundamentală afurisită, cunoscută sub nume de liberum veto, în puterea careia, dacă unu singuru membru alu dietei votă în contra vreunui proiectu de lege, acela trebuia se cada și se fia delaturatu.

Pe lângă liberum veto aristocrației mai aveau și dreptulu de a forma între sinesi confederatiuni, a provoca la arme și a'si declara resboiu unii la altii, adeca a se macela între sine, ceea ce se întemplă cu atât mai desu din cauza că în confederatiuni nu se mai aplică liberum veto, ci votulu maioritatiloru. De aici se nasceau anarchii teribili și atrocități de fere selbatece. Dupăce se junghiau și inpuscau cu miile, apoi se proclamă câte o dictatură militară. Adeca dupăce beusera sange omenescu preste mesura și devastasera districte întregi, apoi se adunau totu ei în asia numite confederatiuni generale, în care presedintele era proclamatu de dictatoru, la ale carui dispozițiuni trebuia se se supuna totu, chiaru funcționarii cei mai înalti și — lucru ne mai auditu în țieri cristiane — însusi senatulu și regele.

Si regele? Da, că-ci polonii aveau rege numai cu numele, pe care'lu alegeau în diet'a lor, îi puneau condițiuni oricum placea aristocrației, fresce înse totudeauna asia, că t'ota potestatea legislativă remanea în sfer'a de activitate a dietei, chiaru și o parte a potestății administrative. Potestatea regelui era atât de marginită, în cătu de ex. t'rei ministrii, adeca marele cancelariu că ministru alu justiției, marele tesaurariu că ministru alu finanțelor și marele mares'ialu că ministru de interne și de politiă, nu erau datori regelui cu nici-o răspundere.

De drepturile omenesci la care în dilele noastre se p'ote celu puçinu apela, nici vorba nu putea se fia la poloni. Dara b'ol'a cea mai cumplită de care suferiau polonii era lips'a totală de toleranță religioasă asia, în cătu se p'ote afirma cu totu dreptulu, că această netoleranță a fostu caus'a principale a caderei lor totale în anul 1773 și după aceea de repetite-ori.

Polonii rom.-cat. au persecutat în t'ote timpurile pe locuitorii de ritulu orientale și iau lipsitu de t'ote drepturile civili și politice, de si acestia se numerau cu milioanele în țiera, din care causa Russiei i se dedea pe fiacare di ocaziune de a lua pe acestia în apărarea sa și a se amesteca în afacerile Poloniei. Dupăce reformatiunea protestantă a petrunsu și în Poloni'a, fanatismulu religiosu a devenitu și mai înflăcăratu. În an. 1717 iesuitii au midulocitu la dietă, că această se cassedie t'ote drepturile politice, pe care asia numitii Dissidenti în religiune le castigasera între mari lupte și se bucurasera de ele 150 de ani. După aceea în 1724 taiara capetele la diece cetățieni protestanti din cetatea Thorn în frunte cu primariulu lor G. Römer. În dietele dela 1733 și 1736 polonii catolici gonira din nou din dietă pe totu deputatii, din tribunale și din celelalte funcțiuni publice pe totu funcționarii de alte confesiuni religioase, substituindu în loculu lor catolici. De aici apoi au urmatu recurse și alergături mai virtosu la Russi'a, înse și la Prussi'a, la Franci'a și pe airea, era luptele sangerose au duratu între poloni înca și după prim'a împartire a țierei.

Fanatismulu religiosu de mai înainte s'a transformatu în epoc'a noastră în fanatismu nationalu. Fanatismu unulu că și altulu, era urmarile în essenti'a lor au se fia aceleasi pretotindeni.

Impacarea?

De două luni înc'oce se scriu multe, se vorbescu și mai multe despre încercarea gubernulu ungurescu de a impaca pe sasi. Că de t'rei săptămâni înc'oce ne vinu și noue sciri dela Budapeșta și dela Vien'a, că ar fi o vointia supremă, care

